

Şanlıurfa Semt Pazarlarında Taşıyıcılık Yapan Çocuk İşçiler

M. Reşit SEVİNÇ¹, Müge K. DAVRAN², Remziye ÖZEL³, Gönül SEVİNÇ⁴

Harran Üniversitesi, Bozova Meslek Yüksekokulu¹
Çukurova Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü²
Harran Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü³
Harran Üniversitesi, Suruç Meslek Yüksekokulu⁴
İletişim: rsevinc@harran.edu.tr

Özet

Güneydoğu Anadolu Bölgesi, Türkiye ortalamasının çok altında kişi başına milli gelire sahip olmakla beraber; Türkiye ortalamasının çok üstünde hane başına ortalama çocuk sayısına ve yüksek doğurganlık hızına sahiptir. Ekonomik kriz ve yoksulluk, ailede varlığı bazen unutulmuş çocuklar üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır. Çocuklar küçük yaşta hane gelirine katkı sağlamak üzere çalışmaya başlamakta, hem eğitimlerinden uzaklaşmakta hem de yaptıkları işlere bağlı olarak fiziksel ve mental gelişmeleri olumsuz yönde etkilenmektedir. Bölgede yer alan kurumlar (özel, kamu ve sivil toplum kuruluşları) ve özellikle aileler, eğitim olanaklarından uzaklaşarak çalışan bu çocukları görmezlikten gelmekte; aksine çalışmanın kimseye zarar veremeyeceğinden hareketle bu durumu desteklemektedirler. Bu çalışmada, Şanlıurfa ili merkezine yakın kırsal alanlarda yaşayan, gerek ekonomik kriz nedeniyle gerekse aile bütçesine katkı sağlamak amacıyla, semt pazarlarında el arabasıyla taşıyıcılık yaparak gelir elde etmeye çalışan çocuklar (104 kişi) incelenmiş; bireysel görüşme yöntemiyle bilgi toplanarak çocukların sosyo-ekonomik statüleri ortaya konmuştur. Çocukları çalışmaya iten şartların nedenleri, çocukların mevcut yaşantıları hakkındaki düşünceleri, eğitimleri ve gelecekleri ile ilgili beklentileri araştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çocuk İşçiler, Ekonomik Kriz, Yoksulluk, Kırsal Nüfus, Şanlıurfa.

Goods Carrying Child Labours in The District Bazaar in Sanliurfa

Abstract

Southeastern Anatolian region not only has got the very low income per capita in terms of average national income in Turkey but also has got too many children for a family and high fertility increase. Economic crisis and poverty has caused negative effects on the children who have been forgotten by their families. Children start to work underage in terms of making contribution to family income for that reason. They are far away from education and they are affected badly in terms of physical and mental development related to work they do. The institutions (private, state, nongovernmental organization) and especially families in the region pretend not to see the children working even if children are far away from their education. Purpose of this study is to analysis child laborers who are working, both reason of economic crisis and to support family income, in bazaar with wheelbarrows as carrying person in rural place located near the Şanlıurfa. Data were obtained by means of personnel interview from the 104 children. Socio-economic status of children, reasons of their working, ideas of children related their present and future life, education and future expectations of children are some investigated subjects in the research.

Key Words: Child Labor, Economic Crisis, Poverty, Rural Population, Şanlıurfa.

Giriş

Sosyal hakları tam oluşmamış ve bunun bilincinde olmayan, eğitim düzeyi düşük ve yaşam standartları dünya standartlarının

altında olan insanların oluşturduğu hane halkları, yaşayabilmek için tüm bireylerini ekonomiyeye dahil etmek zorunda kalmıştır (Küçükkalay ve ark., 2000).

Çocuk işçilik dünya çapında bir olgudur ve birçok değişik biçimde karşımıza çıkmaktadır. Dünyada yaklaşık 218 milyon çocuk; sağlık, güvenlik ve refahlarını olumsuz yönde etkileyen ve eğitimlerini, gelişimlerini ve gelecekteki geçim olanaklarını engelleyen işlerde çalışmakta ve ekonomik etkinliklerde yer almaktadır (Hurst, 2010). Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin birinci maddesi, 18 yaşından küçük herkesi "çocuk" olarak tanımlamaktadır. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ise, 15 - 24 yaş grubunu genç işçi kabul ederken, 138 sayılı Sözleşme ile 15 yaşın altında aile bütçesine katkıda bulunmak ya da yaşamını kazanmak amacıyla çalışanları "çocuk işçi" ya da "çalışan çocuklar" olarak adlandırmaktadır (Anonim, 2005).

Bu çocukların büyük bir bölümü, özellikle az gelişmiş ülkelerin yoksul bölgelerinde, 'çocukluk' dönemlerini, temel gereksinimlerinden birçoğu karşılanmadan aile bütçelerine katkı sağlamak için çalışmak zorunda kalmaktadır. Erken yaşlarda çok ağır sorumluluklar üstlenmek zorunda kaldıkları için fiziksel ve psikolojik sağlıkları bozulduğu gibi geleceğe donanımlı bir biçimde hazırlanmaları engellenmektedir (Yıldız, 2006).

ILO istatistiklerine göre; gelişmekte olan ülkelerde, yaşları 5 ile 14 arasında olan yaklaşık 250 milyon çocuk işçi bulunmaktadır. Bu çocukların 120 milyonu tam gün çalışmaktadır. Bu çocukların % 61.0'ı Asya ülkelerinde, % 32.0'ı Afrika ülkelerinde, % 7.0'ı Latin Amerika ülkelerinde bulunmaktadır. Çocukların oransal olarak en fazla çalıştığı kıta Afrika'dır. Bu Kıta'da çocukların yaklaşık %29.0'ı ekonomik olarak aktif işlerde çalışmaktadır (Anonim, 2002). Yaklaşık 72 milyon olan Türkiye nüfusunun %22.2'si 6-17 yaş arası çocuklardan oluşmakta ve bu çocukların %5.9'u ekonomik işlerde istihdam edilmektedir (Anonim 2007).

Ancak yetişkin çalışanlarda olduğu gibi kayıt dışı işçiliğin yüksek düzeylerde olması, çalışan çocuk sayısının tespitinde sıkıntılar olması, çalışan çocukların büyük bir kısmının okula devam ediyor varsayılması ve ev işleri ile tarım sektöründe aile içi ekonomik faaliyetlerde çalışan çocukların hesaplamalara dahil edilmemesi gibi nedenlerle bu rakamlar, gerçek durumu yansıtmamaktadır.

Çocuk işçi sorununun ortaya çıkış nedenleri ülkeden ülkeye değişmekle beraber, temel etmenler çoğunlukla benzerlik gösterebilmektedir. Yoksullukla beraber bu ülkelerdeki ve bölgelerdeki yüksek nüfus artış hızı oranı, yüksek hane halkı sayısı, eğitim sistemine olan güvensizlik, siyasi ve politik istikrarsızlıklar, yasal düzenlemelerin ve denetlemelerin yetersizliği ve terör gibi etmenler, gelişme ve öğrenim görme döneminde olan çocukların çalışabilecek yaşa geldiklerinde çalıştırılmasını kaçınılmaz kılmaktadır (Anonim, 2005; Arı, 2006). Ayrıca, kentlerde mevcut formel örgün eğitim sistemi, öteden beri, kırsal nüfusu, kentsel alt sınıfları ve hatta geleneksel orta sınıfları dışlamıştır. Bu gruplar için, mevcut eğitim sistemi, sadece kişisel kaynak ayırmaya değil, aynı zamanda olağanüstü başarı ve çaba gerektiren, dolayısıyla ancak sonuna kadar gidildiğinde, üniversiteye ulaşılabilmesine anlamlı sonuç verecek, istisnai durumlarda başvurulacak riskli kurumlar haline gelmiştir (Arı, 2006).

Değişik kurumların yapmış olduğu çalışmalarla çocuk işçiliğinin envanteri ortaya çıkarılmış ve çocuk işçiliğinin temel nedeninin yoksulluk ve geçim sıkıntısı olduğu öne sürülmüştür (Anonim, 2002; Anonim, 2007; Anonim, 2008). Güneydoğu Anadolu bölgesinde yoksulluk ve geçim sıkıntısı ile beraber aşiret yapılanmasının da etkisi bulunmaktadır. Bu yapının korunabilmesi ve

güçlenebilmesi için kalabalık bir nüfus gerekmektedir.

Bu çalışmanın amacı, Şanlıurfa il merkezine yakın kırsal alanlarda yaşayan, gerek ekonomik kriz nedeniyle gerekse aile bütçesine katkı sağlamak amacıyla, semt pazarlarında el arabasıyla taşıyıcılık yaparak gelir elde etmeye çalışan çocukları, sosyo-demografik göstergeler açısından incelemek; çocukları çalışmaya iten şartların nedenleri, çocukların mevcut yaşantıları hakkındaki düşünceleri, eğitimleri ve gelecekleri ile ilgili beklentilerini araştırmaktır.

Materyal ve Yöntem

Bu araştırmanın ana materyalini Şanlıurfa il merkezine yakın kırsal nitelikler gösteren mekanlarda ikamet eden ve semt pazarlarında el arabasıyla sebze - meyve taşıyarak para kazanan 6 - 17 yaş grubundan 104 çocukla yapılan görüşmeler sonucu elde edilen birincil veriler oluşturmaktadır. Ayrıca konuyla ilgili diğer kişi ve kurumların yaptığı ikincil verilerden de faydalanılmıştır.

Araştırmada kullanılan anket formu literatür araştırması sırasında elde edilen bilgiler ışığında, daha önce yapılmış bazı çalışmalardan (Küçükkalay ve ark., 2000; Yıldız, 2006) ve araştırma alanında yapılan gözlemlerden yararlanılarak hazırlanmıştır. Pilot anket uygulamasından sonra anketlere son hali verilmiştir.

Araştırmanın anket formu 2 ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, görüşülen çocukların ailesi ile ilgili hane halkı bilgileri; ikinci bölümde ise çocukların kendileri ile ilgili bilgiler yer almaktadır. Hane halkı bilgilerinde, sosyo-demografik özellikler ile hane halkının yaşam yerinin niteliği incelenmiştir. İkinci bölümde ise çocuk işçilerle ilgili sosyo-demografik özellikler,

çalışmalarıyla ilgili bilgiler ve hayatları hakkındaki fikirleri incelenmiştir.

Araştırma Alanı Seçimi

Araştırma alanını Şanlıurfa İl Merkezinde; Yenişehir ve Bahçelievler semtlerinde kurulan tüm semt pazarları oluşturmuştur. Şanlıurfa semt pazarları, çocukların yoğun çalışmaları nedeniyle seçilmiştir.

Örnek Hacminin Belirlenmesi

Araştırmanın yapıldığı semtlerde çalışan çocuk işçi sayısı resmi kayıtlarda yer almadığı ve bölgede bu konuda daha önce bir çalışma yapılmadığı için, tam sayı tespit edilememiştir. Bu nedenle araştırma alanında gözlem yapılarak çocuk işçi sayısı hakkında bilgi edinilmeye çalışılmıştır. Semt pazarlarında çalışan çocukların, tek bir semt pazarında değil araştırma alanını oluşturan semt pazarlarından birkaç tanesinde çalıştıkları tespit edilmiştir. Bu nedenle her bir semt pazarı yerine tümü için anakitle belirlenmeye çalışılmıştır. Yapılan görüşmeler ve gözlemlere göre araştırma alanında yaklaşık olarak 130–140 çocuk işçi taşıyıcılık yaparak çalışmaktadır. Bu çocukların yaşları 6 ile 17 arasında değişmektedir. Çocuk yaş grubu seçiminde, ILO'nun 182 numaralı "Çocuk Emeğinin En Kötü Halleri" maddesi ve 1989 Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi (Anonim, 2005) dikkate alınmış ve 06 – 17 yaş grubu araştırmanın ana kitlelerini oluşturmuştur. Bu çocuklardan, tam sayım yolu ile bilgi toplanmaya çalışılmış ve araştırmaya gönüllü olarak katılan 104 çocuk işçi ile bireysel görüşme yapılmıştır. Bireysel görüşmeler çocukların çalışmadığı saatlerde yapılmış ve her bir görüşme ortalama olarak yarım saatte tamamlanmıştır. Araştırma alanında elde edilen veriler SPSS 21 ve Excel Programı kullanılarak analiz edilmiştir. Verilerin analizinde frekans dağılımları ve özet çizelgeler hazırlanmıştır.

Şekil 1. Taşıyıcılık yapan çocuk

Araştırma Bulguları ve Tartışma

Ebeveynler ve Kardeşlerin Sosyo-Demografik Özellikleri

Araştırma alanında görüşülen çocuklardan alınan bilgilere göre ebeveynlerin %41.1'i (91 kişi) erkek (baba); %58.8'ü (130 kişi) ise kadındır (anne). Kadın sayısının erkeklerden fazla olmasının sebebi çok eşlilikten kaynaklanmaktadır. Şanlıurfa ili yüksek nüfus artış hızına sahip illerden biridir. TÜİK verilerine göre 2008 yılında %3.3 olan nüfus artış hızı, 2009 yılında %2.4 olmuştur (Anonim, 2010). 2014 yılında Şanlıurfa ilinin yıllık nüfus artış hızı 2009 yılına göre çok fazla değişmeyerek %2.4 olmuştur (Anonim, 2015). Pazarda çalışan çocukların sahip oldukları ortalama kardeş sayısı 6 olup; kadın başına düşen ortalama çocuk sayısı ise 5.6'dır. Çocukların ebeveynlerinin ortalama yaşları çok yüksek olmayıp anneler için 29.7; babalar için 42.9 olarak bulunmuştur. Anne ve baba arasındaki yaş farkı önemli bir düzeyde olup, 13.2'dir.

Çocukların %53.8'i (56 kişi) geniş aile içerisinde yaşamaktadır. Ortalama hane halkı genişliği 10.5 kişi olarak tespit edilmiştir. Çocukların %12.5' inin (13 kişi) babası, %3.8'inin ise (4 kişi) annesi vefat etmiştir. Araştırma alanında çok eşliliğin halen devam ettiği görülmektedir. Çocukların %27.9'unun (29 kişi) babası çok eşlidir.

Çocukların annelerinin %69.2'si (72 kişi) okuma yazma bilmemektedir. Annelerin %29.8'i (31 kişi) okur yazar olup herhangi bir diploma sahibi değildir. İlköğretim mezunu sadece 1 anne bulunmaktadır. Babaların ise %7.7'si (8 kişi) okuma yazma bilmemekte, %43.3'ü (45 kişi) sadece okur yazar, %48.1'i (50 kişi) ise ilköğretim mezunudur. Lise mezunu sadece 1 baba mevcuttur.

Ailelerin yaşadıkları semtler, Şanlıurfa'nın kırsal ve göç alan semtlerinden oluşmaktadır. Ailelerin %41.4'ünün (43 kişi) kent merkezine, ulaşım olanaklarına ve sosyal imkanlara daha yakın olan Sırrın semtinde oturdukları görülmektedir. Sırrın'dan sonra en fazla tercih edilen semtler %31.7 ile (33 kişi) Eyyübiye semtidir. Bunu

Süleymaniye (%22.1;23 kişi), Yakubiye (%2.9;3 kişi) ve Bahçelievler ile Karaköprü (%1.9; 2 kişi) takip etmektedir.

Çocukların %51.0'ı (53 kişi) ailelerinin göç ile Şanlıurfa'ya geldiklerini beyan etmiştir. Göçün yönüne bakıldığında, %79.2'ile (42 hane) Şanlıurfa kırsalından, Şanlıurfa kent merkezine doğru olduğu saptanmıştır. Göç eden ailelerin %44.2'sinin (46 hane) kırsalda arazisi bulunmaktadır. Ancak bu araziler atıl durumda olup çeşitli sebeplerle işlenmemektedir. Çocuklar ailelerinin göçleri üzerinde en etkili unsurun geçim sıkıntısı (%50.9; 27 kişi) ve kan davası (%30.2; 16 kişi) olduğunu belirtmiştir. Diğer etmenler ise sağlık, eğitim ve köyün boşaltılmasıdır (%18.9; 10 kişi).

Çocukların babalarının meslekleri incelendiğinde, vefat eden babalar dahil, gelir getirici ve kalifiye mesleklerin olmadığı tespit edilmiştir. En fazla sahip olunan meslek %48.1 (50 kişi) ile inşaat işçiliğidir. Bunu küçük işletmelerde, fabrikalarda ve yevmiye ile çalışan işçiler (%22.1; 23 kişi), hamallık (%15.4; 16 kişi), işportacılık (%11.5; 12 kişi), hurda toplayıcılığı (%1.9; 2 kişi) ve halk otobüsü muavinliği (1 kişi) gibi meslekler takip etmektedir.

Araştırma alanında babaların sadece %18.7'si (17 kişi) sürekli olarak çalışmaktadır. %50.5'i (46 kişi) işsiz olup; düzenli bir işe sahip olmayanların oranı %30.8'dir (28 kişi). Çocuklara babalarının işsizliklerinin nedenleri sorulduğunda; çocukların %47.3'ü (35 kişi) babalarının hasta olduğunu, %40.5'i (30 kişi) babalarının kalifiye eleman olmadığını, %12.2'si (9 kişi) ise kriz dolayısıyla iş bulamadığını belirtmiştir. Annelerin %31.0'ı (31 kişi) çalışmakta, %64.0'ı (64 kişi) çalışmamakta, %5.0'ı ise (5 kişi) düzensiz çalışmaktadır. Çalışan annelerin %77.4'ü (24 kişi) mevsimlik tarım işçiliği, %19.4'ü (6 kişi)

gündelikçilik, %3.2'si de (1 kişi) çocuk bakıcılığı yapmaktadır.

Araştırma alanında kadınlar ve kızlar mevsimlik işçilik ve temizlik gibi işler hariç kültürel nedenlerden dolayı çalışmamaktadır. Bunun dışında ailede hemen herkesin çalışmasına rağmen hane gelirleri oldukça düşüktür. Hanelerin %1.9'u (2 hane) 1-200 TL arasında, %45.2'si (47 hane) 200-400 TL arasında, %44.2'si (46 hane) 401-600 TL arasında ve %8.7'si (9 hane) 601-800 TL arasında aylık gelir elde etmektedir.

Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK), Araştırma Enstitüsünün (DİSK-AR) yapmış olduğu çalışmada; Kasım 2013 ayı için, 4 kişilik bir ailenin açlık sınırı 1,121 TL, insanca yaşam sınırı ise 3,544 TL olarak hesaplanmıştır (DİSK, 2013). Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nun (TÜRK – İŞ) yapmış olduğu çalışmada; Kasım 2014 ayı için, 4 kişilik bir ailenin açlık sınırı 1,224 TL, yoksulluk sınırı ise 3,989.8 TL olarak hesaplanmıştır (TÜRK – İŞ, 2014). Pazarda çalışan çocukların aileleri açlık sınırının altında gelire sahiptirler. Ailelerin %75.0'ı (78 hane) yeşil kart sahibi iken, %20.2'sinin (21 hane) SGK kaydı bulunmaktadır. %4.8'inin ise (5 hane) herhangi bir sağlık güvencesi bulunmamaktadır.

Ailelerin %70.2'si (73 hane) kendi evlerinde oturmaktadır. Ancak buradaki mülkiyet edinme biçiminin önemli bir kısmı gecekondulaşma şeklinde olup, sahip olunan hanelerin büyük bir çoğunluğu için tapu ya da resmi kayıt söz konusu değildir. Düşük kira bedeli olan konutların fiziksel imkânları ise oldukça kısıtlıdır. Hanelerin %57.7'si (60 hane) toplam 3 odalı iken %42.3'ü (44 hane) 2 odalıdır. Hanelerin %42.3'ünün (44 hane) tuvaleti hane dışında, yerel deyimle avluda (hanenin bahçesinde) bulunmaktadır.

%21.2'sinde ise (22 hane) ayrı banyo bulunmayıp bireyler banyo ihtiyaçlarını hane içinde leğende veya tuvalette gidermektedirler. Hanelerin %95.2'sinde (99 hane) çamaşır makinesi bulunurken; sadece %1.9'unda (2 hane) bulaşık makinesi bulunmaktadır. Klimalı ev oranı %31.7 (33 hane) olup, hanelerin tamamında uydu anteni bulunmaktadır.

Çocukların toplam olarak 626 adet kardeşi bulunmaktadır. Evli olan 65 kardeş ayrı tutulduğunda, geriye kalan 561 kardeşin %25.5'i (13 kişi) okul çağında olmayıp; %33.2'si (186 kişi) 14 yaş ve yukarisında olup okula gitmemekte; %13.5'i ise (76 kişi) 7-14 yaş arasında olup okula gitmemektedir. Liseye devam eden kardeşlerin oranı %3.4'tür (19 kişi). Araştırma alanında 7-14 yaş grubunda olup da okula gitmeyenlerin %75'ini de (57 kişi) kız çocukları oluşturmaktadır. Toplam 561 kardeşin %60.4'ü (339 kişi) çalışmaktadır. Görüşme yapılan 104 çocuk da dahil edildiğinde her hanede çalışan çocuk sayısı ortalama 4.3 çocuk olmaktadır.

Çocukların Sosyo-Demografik Özellikleri

Görüşme yapılan çocukların % 54.8'i (57 kişi) Şanlıurfa il merkezinde, %45.2'si (47 kişi) ise Şanlıurfa dışında doğmuşlardır. Araştırma sonucu elde edilen verilere göre, en düşük çocuk yaşı 7 en büyük çocuk yaşı ise 16 olarak saptanmıştır. Çocukların toplam olarak %63.4'ü 8-11 yaş arasındadır. Grubun yaş ortalaması ise 10.89'dur (Çizelge 1).

Çocukların hiçbiri kreş ya da anaokuluna gitmemiş, diğer bir ifadeyle okul öncesi eğitim almamıştır. Çocukların tamamı belli bir süre ilköğretim eğitimine devam etmiş ya da ediyor durumdadır. Çocukların %72.1'i (75 kişi) okula devam ettiklerini belirtmişlerdir. Okula gitmeyen 29 çocuk 13 yaş ve üzerindedir. Çocukların %93.4'ü (70 kişi)

ilköğretim 1, 2, 3 ve 4. sınıfa devam etmekte; %5.3'ü (4 kişi) 5. sınıfa, %1.3'ü de (1 kişi) 6. sınıfa devam etmektedir. Öğrencilerin %61.3'ü (46 kişi) sabah, %6.7' si (5 kişi) öğleden sonra okula giderken, %32.0'ı (24 kişi) ise tüm gün (hem sabah hem de öğleden sonra) okula gitmektedir.

Çizelge 1. Çocukların yaş durumu

Yaş	Frekans	%
7	6	5.80
8	18	17.30
9	12	11.50
10	21	20.20
11	15	14.40
12	3	2.90
13	3	2.90
14	8	7.70
15	11	10.60
16	7	6.70
Toplam	104	100.0
Yaş Ortalaması:	10.89	

Çocukların işe başlama ve işi bırakma saatleri gözlemlendiğinde; çocukların sabah saat 06:00-07:00 arasında işe başladığı, akşam 20:00'dan sonra işi bıraktığı saptanmıştır. Yani okuyan çocukların yarısından fazlası gün içerisindeki zamanlarının yaklaşık saatini pazaryerinde geçirmektedir.

Okula devam edilmediği halde çocukların okul kaydının yapılmasında; zorunlu eğitim yasasının yaptırımı ile beraber, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı¹ ve yerel yönetimlerin okuyan çocuklu aileler için öncelikli olarak sağladığı maddi yardımların (sağlık, gıda ve giyim) etkisi bulunmaktadır. Çocukların %26.0'sı (27 aile) devletten yardım aldıklarını belirtmiştir.

¹ T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı tarafından; okuyan çocukların ailelerine, okuyan çocuk başına 40 ile 60 TL nakdi yardım, her okul dönemi başlangıcında kırtasiye ve giyim yardımıyla beraber ailelere yapılacak gıda, yakacak ve giysi yardımlarında okuyan çocukların bulunduğu ailelere öncelik tanınmaktadır.

Çocuklara okuldaki derslerle ilgili fikirleri de sorulmuş ve çocukların %45.2 si (47 kişi) en sevdiği dersin matematik olduğunu belirtmiştir. Bunun nedeni olarak da özellikle iş hayatında dört işlemi sürekli kullanmak zorunda olduklarını, hesaplarını daha iyi yapabilmek için matematik öğrenmek istediklerini belirtmişlerdir. Matematikten sonra en sevilen dersler %25.0 (26 kişi) ile beden eğitimi, %22.1 ile (23 kişi) müzik dersidir. Hiçbir dersi sevmeyen çocukların oranı ise %7.7'dir (8 kişi).

Çocukların %51'i (53 kişi) Emniyet Müdürlüğü'nün çalışan ve sokak çocuklarına yönelik yapmış olduğu programlara ve projelere; %68.3'ü (71 kişi) ise Şanlıurfa Belediyesi'nin yapmış olduğu programlara ve projelere katılmışlardır. Şanlıurfa İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nün program ve projelerine katılan çocukların oranı ise

%11.5'dir (12 kişi). Çocuklar, katıldıkları projelerde çok mutlu olup eğlendiklerini ama devamının gelmediğini ve gelir getirecek bir şeyler öğrenmediklerini belirtmişlerdir.

Çocuk İşçilerin Çalışma, Beslenme Durumları ve Boş Vakitleri

Çocukların işe başlama yaşları dikkate alındığında, %77.9'u (81 kişi) 6 yaş civarında, %22.1'i (23 kişi) ise 7-9 yaş aralığında çalışmaya başlamıştır. Yani gelişme dönemlerinin en önemli safhalarından biri olan ilköğretime başlama yaşı ile beraber çocuklar çalışma hayatına atılmışlardır. Çocuklar pazar günleri çalışmamaktadır. Haftanın 4 veya 5 günü çalışmaktadırlar. Çocuklar, el arabalarında yaklaşık 30-40 kg yük taşıyarak, günlük ortalama 7 ila 8 TL arasında gelir elde etmektedirler.

Şekil 2. İş bekleyen taşıyıcı çocuklar

Çocukların her biri bir yılda ortalama 145 gün taşıyıcılıkta çalışmaktadır. Buna göre her bir çocuk taşıma işinden yılda yaklaşık 1000 TL kazanmaktadır. Yılın diğer günlerinde çocuklar mevsimlik tarım işçisi olarak çalışmaktadır. Çocuklar gün içerisindeki

zamanlarının yaklaşık 14 saatini pazaryerinde geçirmektedir.

Ekonomik açıdan tüm bu olumsuzluklara rağmen çocuklar, çalıştıkları pazarlarda pazar bitiminde artık yiyecekleri toplamakta, pazarcılar ve müşterilerden yiyecek yardımı

almakta, hatta müşterilerden para ve giysi yardımı da alabilmektedirler. Bu yardımlar, gelir seviyesi oldukça düşük olan bu aileler için ciddi bir katkı olmaktadır.

Taşıyıcılık yapan çocukların yapmış olduğu diğer önemli iş mevsimlik tarım işçiliğidir. Bölgede tarım işçiliği oldukça önemli bir iş alanı olup; ilgili dönemler geldiğinde ailece iş bölgesine göç edilmektedir. Çocuklar taşıyıcılık işine, aileleri ya da akrabaları aracılığı ile (%72.1'i;75 kişi) başlamıştır. Çocukların ifadelerine göre, babaların %74.0'ı (77 kişi) çocuklarının çalışmalarını desteklemekteken; %26.0'ı (27 kişi) çocuğunun çalışmasına üzülmeye rağmen izin vermektedir. Annelerin ise %53.8'u (56 kişi) çocuğunun çalışmasını desteklerken, %36.5'i (38 kişi) çocuğunun çalışmasına üzülmeye rağmen izin vermektedir. Annelerin sadece %9.6'sı (10 kişi) çocuğunun çalışmasını istememektedir. Çocukların %50.0'ı (52 kişi) kazandığı parayı aileleri ile paylaşmaktadır. Çocukların sahip oldukları kiloları ile ilgili toplanan veriler, ideal yaş - kilo değerleri (Neyzi, 2010) ile karşılaştırılmış ve çocukların neredeyse tamamının kendi yaş grupları için ideal olan kilo sınırları içerisinde oldukları tespit edilmiştir. En düşük kiloya sahip olan çocuk 21.0 kg olup 7 yaşındadır. Çocukların ortalama kilosu ise 36.6 kg 'dır. İdeal kilo sınırları içerisinde olmalarına rağmen çocukların beslenme alışkanlıklarında ve ihtiyaçları olan gıda maddelerinin tüketilmesinde ciddi sorunlarla ve yetersizliklerle karşı karşıya kaldıkları söylenebilir. Çocukların %95.2'si (99 kişi) sabah saat 7'den önce uyanmasına rağmen; %30.8'i (32 kişi) sabah kahvaltısını yapmadan evden çıkmaktadır. Çocukların tamamı öğlen yemeklerini pazaryerlerinde yerken, %96.2'si (100 kişi) akşam yemeğini de pazaryerinde

yemektedir. Çocuklar beslenme ihtiyaçlarını pazaryerlerinde gidermeleri sadece öğün geçiştirme şeklinde olup, ihtiyaçları olan hayvansal ve bitkisel protein ile kalsiyum gibi besinleri alamamaktadırlar. Pazaryerindeki yemekler ya pazaryerindeki çalışan çocuklarla beraber ya da pazarcılarla beraber yenmektedir.

Yemekler; çoğunlukla mevsim sebze olan ve maddi değeri fazla olmayan sebzelerin, bölgede bolca bulunan kara fırın ekmek fırınlarında direkt ya da tepsiler aracılığıyla pişirilmesi şeklindedir. Yazın ise karpuz, kavun ve üzümden oluşan öğünler oldukça yaygındır. Beslenmede ekmeğin payı ise oldukça büyüktür.

Çocukların %49'u (51 kişi) sigara kullanmaktadır. Madde bağımlılığı sigara kullanımı kadar yaygın olmayıp %6.7 (7 kişi) seviyesindedir.

Çocukların boş vakitlerinde neler yaptıkları araştırılmakla birlikte; yoğun olarak çalışmalarından dolayı çocukların ciddi bir boş vakitleri bulunmamaktadır. Çocukların yaptıkları yegane faaliyet televizyon izlemektir. Evlerin tamamında uydu anteni bulunmasına rağmen çocukların günlük televizyon izleme süreleri ortalama 1.9 saattir. Çocukların izlediği diziler ve yerinde olmak istedikleri dizi karakterleri sorulduğunda %87.5'i (91 kişi) benzer özellikler taşıyan 3 dizi ismini vermiştir. Bu diziler; adam öldürme, gasp, yaralama, silah kullanma gibi illegal olaylar içeren dizilerdir. Çocukların %55.8'i (58 kişi) bıçak ve benzeri kesici silah taşımakta, %33.7'si (35 kişi) çalışırken bıçaklanmaktan korkmakta ve %98.1 (102 kişi) ötekiler diye nitelediği, çalıştığı semtte oturan çocuklarla kavga etmektedir.

Şekil 3. Kavgaya taşıyıcı çocuklar

Çocukların Gelecek Beklentileri ve Kendi Hayatları Hakkındaki Fikirleri

Evlilik ve Çocuk Sahipliği: Çocukların tamamı yaşadıkları tüm bu olumsuz koşullara rağmen; erken yaşta evlenmek ve çok çocuk özellikle daha fazla erkek çocuk sahibi olmak istemektedirler. Çocukların %88.5'i (92 kişi) evlilik yaşı olarak 19-21 yaş aralığını uygun görmektedir. %84.6'sı (88 kişi) 3 ile 5 arasında erkek çocuğu ve %61.5'i (64 kişi) 1 veya 2 kız çocuğu sahibi olmak istemektedir. Bu durum çocukların en az 4-5 çocuk sahibi olmak istediklerini göstermektedir. Çocuklar ilerde erkek çocukları için verecekleri başlık parasını çıkarabilmesi ya da gelin-kız takası yapabilmek (halk arasında berdel denen olay) amacıyla kız çocuğu sahibi olmak istemektedir. Kız çocuklarının okula gönderilmemesi eğilimi, çalışan çocuklar tarafından da benimsenen bir görüş olup, %87.5'i (91 kişi) kız çocuğunu okutmayacağını belirtmiştir.

Mutlu Olma, Okul-İş Tercihleri, Meslek Seçimleri

Çocuklara "gelecekte mutlu olmak için şimdiden ne yapmalı?" sorusu yöneltildiğinde; çocukların %80.8'i (84 kişi) bir işte çalışmalı derken, %19.2'si (20 kişi) okula gitmeli ve eğitim almalı diye cevaplamıştır. Çalışma hayatından memnun olup olmadıklarını ortaya koyabilmek için çalışmayı mı okumayı mı tercih ederdiniz sorusu sorulmuş ve çocukların %73.1'i (76 kişi) çalışmayı, %26.9'u (28 kişi) ise okula gitmeyi tercih etmiştir. Çocuklara bu tercihlerinin nedenleri sorulduğunda; çocuklar sadece okula gitmenin yetmediğini, okula gitmek için maddi kaynak gerektiğini, dersane veya etüt merkezine gitmeyen çocuğun başarılı olma olasılığının çok düşük olduğunu, okulda verilen bazı dersleri, hatta bazen öğretmenleri anlamakta güçlük çektiklerini belirtmişlerdir. Çocukların %22.1'i (23 kişi) ilerde ticaretle uğraşmak istediğini belirtirken; %56.8'i (59 kişi) devlet memuru olmak istediklerini söylemiştir. Geriye kalan %22.1'i (23 kişi) ise gelecekteki mesleklerinin önemli olmadığını belirtmişlerdir. Devlet

memurluğu içerisinde en çok tercih edilen ise polis memurluğudur.

Mevcut ve Gelecek Hayatları Hakkındaki Fikirleri

Çocuklara “şu an içinde bulunduğun hayatın hakkında ne düşünüyorsun?” sorusu yöneltildiğinde, hayatının iyi olduğunu düşünen çocuğa rastlanmamıştır. Çocukların %2.9’u (3 kişi) ne düşünmesi gerektiğini bilmediğini, %59.6’sı (62 kişi) hayatının kötü olduğunu, %37.5’i (39 kişi) ise hayatının çok kötü olduğunu beyan etmiştir. “Geleceğinin nasıl olacağını tahmin ediyorsun?” sorusuna çocukların %19.2’si (20 kişi) daha iyi olacak, %39.4’ü (41 kişi) daha kötü olacak, %41.3’ü (43 kişi) ise değişmeyecek cevabını vermiştir.

Sonuçlar

Araştırma alanında görüşülen çocuklar ile kardeşleri ve ebeveynleri arasında sosyo-demografik göstergeler (eğitim, meslek vb.) ve yaşam kalitesi açısından (yaşam yeri, beslenme, çalışma zorunluluğu vb.) çok büyük benzerlik bulunmaktadır. Normal şartlarda, çocukların bir önceki kuşaktan daha iyi olması beklenirken araştırma alanındaki sosyo-ekonomik ve kültürel koşullar buna imkan vermemektedir.

Ailelerin sahip olduğu düşük eğitim seviyesi, kültürel alışkanlıklar, ekonomik imkânsızlıklar ve hane sayısının yüksek olması, eğitim çağına gelen çocukların okula gönderilmemesine ve erken yaşlarda çalıştırılmalarına neden olmaktadır. Kırsalda yaşayan insanlar için çocuğunun eğitime devam etmesinin aile açısından iki olumsuz etkisi bulunmaktadır. Bunlar, çocuğun eğitime devam etmesinin getireceği maddi külfet ve okumak yerine çalışan çocuğun getireceği gelirden vazgeçmektir. Ailelerdeki birçok bireyin ekonomik faaliyetlere katılmasına rağmen, hanelerin gelir seviyeleri

oldukça düşük ve açlık sınırının altındadır. Genel olarak çocukları çalışmaya iten temel etmen yoksulluk olarak görülse de; çocuklar çalışabilecek yaşa gelir gelmez aile desteği ile iş hayatına atılmaktadır. Bu olay, kriz gibi belirli dönemlere özgü bir olay değildir. Nitekim çocukların çok az bir kısmı, babalarının kriz nedeniyle iş bulamadığını belirtmiş; önemli bir kısmı ise mutlu olmak için çalışmak gerektiğini ifade etmiştir. Diğer bir ifadeyle, bölgede çocukların çalışması, gerek aileler gerekse çocuklar için bir yaşam biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yasal düzenlemelerin yetersizliği, kalabalık nüfus, yerel yönetimin denetlemede ve engellemede yetersiz kalışı, cüzi bedellerle işlerini gören vatandaşların duyarsızlığı, çocukların çalışarak haneye sadece maddi değil, pazarcılardan ve müşterilerden yardım ve bağış olarak yiyecek ve giyecek de getirmesi gibi etmenler dolayısıyla; pazarda her geçen gün çalışan çocuk sayısı artmaktadır. Sebepsiz yere semt çocuklarıyla kavga edişleri, yarısının sigara içmesi ve bıçak taşınması, en çok korktukları olaylar içerisinde bıçaklanma korkusunun bulunması, sabahın erken saatlerinde evden çıkıp akşam 20:00’den sonra eve dönmeleri gibi bazı davranışlar çocukların geleceği ile ilgili olarak kaygı verici davranışlardır. Çocuklar okulu; çok soğuk havalarda ısınmak için sığınılacak bir mekan, aileler ise burslar ve yardımlar aracılığıyla gelir getirici bir kurum olarak görmektedir.

Araştırma alanında elde edilen sonuçlara göre uygulanabilecek bazı öneriler ise şunlardır: Ailelerin yoksulluklarını ortadan kaldırmaya yönelik politikalarla beraber, aile planlaması ile ilgili politikaların birlikte ele alınması gerekmektedir. Yüksek nüfus artış hızı, yoksullukla mücadele politikalarının başarı olasılığını oldukça düşürecektir. Çünkü ailelerin çoğu, az nüfusa sahip bir ailenin

korumasız, çaresiz ve güçsüz kalacağını düşünmektedir. Aileleri fazla çocuk yapmaya iten temel neden ailelerin içerisinde buldukları toplumsal yapının nitelikleridir.

Aileler içerisinde buldukları toplumsal yapıda ilişkileri ve toplumsal yaşamın kurallarını; feodal güç sahipleri, cemaat, aşiret, şih ve ağa gibi kurumlar düzenlemektedir. Bu kurumların ayakta durması ve güçlenmesi için de sorgusuz biat eden geniş halk kitleleri gerekmektedir. Ancak bu halk kitlelerinin sorgusuz itaatini sağlanması için, eğitimsiz, yardıma muhtaç, sadaka kültürüne uyum sağlayabilen bireylerden oluşması zorunludur. İşte bu döngü ailelerin çok çocuk yapmasını sebep olmakta ve aynı nedenler bu ailelerin yoksulluk kısılcısından kurtulmasına izin vermemektedir. Yoksulluğun giderilmesine yönelik uygulanacak ekonomi politikalarının başarısı için toplumsal yapıda olumlu değişimler sağlanması bu değişimlerin sağlanabilmesi için de bölgenin Sosyo-kültürel yapısına uygun eğitim politikaları geliştirilmelidir. Uzun sürecek olan öğrenim yolculuğuna katlanamayacak çocuklar ve aileler için, iş garantisi sağlanabilen çıraklık, ustalık ve ara eleman mesleki eğitimleri planlanmalıdır. Değişik kamu kurumlarının yapmış olduğu projelerin çocuklar üzerinde olumlu etki yapması nedeniyle; benzer faaliyetlerin ve projelerin arttırılması çocukların sosyal gelişimlerinde önemli katkı sağlayabilecektir.

Kaynaklar

- Anonim. 2002. ILO. A Future Without Child Labour. International Labour Conference, 90th Session, Geneva.
- Anonim. 2005. Eğitimsen. Eğitim Hakkı, IV. Demokratik Eğitim Kurultayı, Ankara.
- Anonim. 2007. ILO ve TÜİK. Çalışan Çocuklar 2006, Ankara.
- Anonim. 2008. TÜİK. Hanehalkı İşgücü İstatistikleri, Ankara.
- Anonim. 2010. TÜİK. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Nüfus Sayımı 2009, Ankara.
- Anonim. 2015. TÜİK. Temel İstatistikler. <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist> (Erişim tarihi: 30.06.2015).
- Arı, F.A. 2006. Bölgesel Kalkınma Politikalar ve Yeni Dinamikler. Derin Yayınları, İstanbul, 352 s.
- DİSK. "DİSK-AR: Açlık Sınırı 1121 TL'ye, Yoksulluk Sınırı İse 3544 TL'ye Çıktı". <http://www.disk.org.tr/2013/12/disk-ar-aclik-siniri-1121-yoksulluk-siniri-3544-tl/> (2013) (Erişim tarihi: 13 Nisan 2015).
- Hurst Peter (2010), "Tehlikeli Çocuk İşçiliği", http://osha.europa.eu/fop/turkey/tr/publications/oshayayin/cv_a_4_cocuk_isciligi.pdf (Erişim tarihi: 22.05.2010).
- Küçükkalay, A.M., Dulupçu, M.A., Turunç, Ö. 2000. Dünyada ve Türkiye'de Çocuk İşgücü İstihdamının Sorunları ve Önlenmesi. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,5 (1): 103 – 118.
- Neyzi, Olcay (2010), "Erkek ve Kız Çocuklarda Boy - Kilo Oranları", <http://www.ailem.com/templates/library/2856.asp?id=13556> (Erişim tarihi: 12.07.2010).
- TÜRK-İŞ. "Kasım 2014 Açlık ve Yoksulluk Sınırı", <http://www.turkis.org.tr/dosya/nkhl6TSnMiZH.pdf> (2014) (Erişim tarihi: 13 Nisan 2015).
- Yıldız, Ö. 2006. Türkiye'de Çocuk İşçi Sorununun Toplumsal Görünümü. Journal of Qafqaz University, (18): 134 - 139.